

एम.ए. भाग - २ / १

एम. ए. भाग - २

अभ्यासपत्रिका क्रमांक - ५

साहित्य : सिद्धान्त आणि समीक्षा

Literary : Theory and Criticism

सूचना : यापूर्वी बी. ए. च्या अभ्यासक्रमात भारतीय साहित्यशास्त्राचा अभ्यास केलेला असल्यामुळे पाश्चात्य साहित्य विचाराच्या अनुषंगाने पुढील अभ्यासक्रम अभ्यासला जावा.

सत्र १ - साहित्यसिद्धान्त

- १) - साहित्याचे स्वरूप
- साहित्याचा माध्यमविचार
  - साहित्याची स्थलकालसंबंधता व स्थलकालातीतता.
  - साहित्यातील वैयक्तिकता व सामाजिकता
  - साहित्याकडे पाहण्याच्या अनेक दृष्टिकोनांची शक्यता.
- अ) लौकिकतावादी दृष्टिकोन, प्लेटो, अरिस्टॉटल यांचा अनुकृती सिद्धान्त, साहित्याची समाजसंबंधता, तेन आणि मार्क्सवादी यांची भूमिका.
- ब) अलौकिकतावादी दृष्टिकोन :
संकल्पनारहितता, स्वयंशासितता, इंद्रियगोचरता, अनुभव आणि त्याचा आविष्कार यांची अधिकता, लौकिक निरपेक्षता (प्रत्यक्षातील वास्तव आणि कलात्मक वास्तव यांतील भेद.) एकात्मता (अनुभवातील भावना, विचार, कल्पना, काव्यात्मकता, नाट्य, विनोद इ. घटकांची प्रमाणबद्ध एकात्मता) अनन्यसाधारणता.
- २) साहित्याचे प्रयोजन :
- अ) लेखकाच्या दृष्टीने प्रयोजनविचार
आत्माविष्कार, निरपेक्ष आनंद

एम.ए. भाग - २ / २

समाज आणि संस्कृतीच्या ज्ञानात्मक व नैतिक घडणीचा अपरिहार्य भाग म्हणून साहित्याचा विचार.

समाजपरिवर्तन

ब) वाचकाच्या दृष्टीने प्रयोजन विचार

जिज्ञासापूर्ती, ज्ञान सौंदर्यानंद, इत्यादी.

क) साहित्याचे स्वरूप व साहित्याचे प्रयोजन यांचे परस्परावलंबन.

३) निर्मिती प्रक्रिया :

- लेखकाच्या व्यक्तिमत्त्वाचे निर्मिती प्रक्रियेवरील नियंत्रण व त्याचा दृष्टिकोन
- क्रीडाप्रवृत्ती सिद्धान्त व उर्वरित शक्ती सिद्धान्त
- व्हॅलेसचा सिद्धान्त, रचना प्रेरणेचा सिद्धान्त.
- मार्क्सवादी दृष्टीने साहित्यनिर्मितीचा विचार
- मानसशास्त्रीय दृष्टीने साहित्यनिर्मितीचा विचार
- कल्पनाशक्ती व चमत्कृती यांच्या संबंधीचा कोलरिजचा सिद्धान्त.

४) साहित्याची भाषा

साहित्याच्या भाषेचे वेगळेपण

रिचर्ड्स आ. ए. ची भूमिका

पदसंदर्भता

अनेकार्थता

विरोधाभासता

लयनिष्ठता

कलाकृतीची सेंद्रियता

तंत्र आणि शैली यांचा विचार.

५) साहित्यातील संप्रदाय :

अभिमतवाद, स्वच्छंदतावाद, वास्तववाद, अतिवास्तववाद, अस्तित्ववाद.

सत्र दुसरे

समीक्षा :

- १) समीक्षेची संकल्पना आणि उद्दिष्टे :
समीक्षेचे प्रयोजन
- २) समीक्षेची बाजी :
साहित्यकृतीचा अभ्यास, लेखकाचा अभ्यास, कालखंडाचा अभ्यास, साहित्यप्रकारानुसार समीक्षा, साहित्येतिहास, तौलनिक साहित्याभ्यास, समीक्षा आणि संशोधन यांचा परस्परसंबंध इत्यादी.
- ३) आदर्श समीक्षकाची संकल्पना :
साधना, रसिकता, तुलना, क्षमता, व्युत्पत्कता, विश्लेषकता, चिकित्सकता, मूल्यविवेक, तादात्म्यक्षमता, बहुश्रुतता इ. गुणविशेष त्याच्याकडे असणे गरजेचे आहे.
समीक्षकाने पाळावयाची पथ्ये :
समीक्षा विषयाचे अवधान व तारतम्य, निकषाचे तारतम्य, व्यक्तिनिष्ठता व वस्तुनिष्ठता याचे तारतम्य, मांडणी व शैली यांसंबंधीचे तारतम्य, संगती व सुसूत्रता यांचे भान, स्पष्टता व नेमकेपणा आणि तार्किकता यासंबंधीचा विवेक.
- ४) वाङ्मयीन मूल्य व जीवनमूल्य यांचा परस्परसंबंध, त्यांच्या वापराबद्दल करावयाचा विवेक.
- ५) समीक्षेच्या पद्धती :
आस्वादक, रूपवादी, चरित्रात्मक, मानसशास्त्रीय, आदिबंधात्मक, ऐतिहासिक, समाजशास्त्रीय
मार्क्सवादी - पुरोगामी साहित्याची संकल्पना
स्त्रीवादी - वरील पद्धतींची सोदाहरण चर्चा अपेक्षित आहे.
- ६) मराठी समीक्षेची वाटचाल आधुनिक समीक्षेचा स्थूल आढावा - १९७५ पर्यंत

संदर्भग्रंथ :

- १) सौंदर्यमीमांसा - रा. भा. पाटणकर
- २) साहित्यसिद्धान्त - स. गं. मालशे
- ३) अरिस्टॉटलचे काव्यशास्त्र - गो. वि. करंदीकर
- ४) सौंदर्य आणि साहित्य - बा. सी. मर्ढेकर
- ५) सृष्टी, सौंदर्य आणि साहित्यमूल्य - शरदचंद्र मुक्तिबोध
- ६) मार्क्सवादी साहित्यविचार - के. रं. शिरवाडकर
- ७) साहित्यवेध - के. रं. शिरवाडकर
- ८) समीक्षेची नवी रूपे - गंगाधर पाटील
- ९) वाङ्मयीन वाद - म. सा. परिषद,
पुणे प्रकाशन
- १०) टीकाविवेक - श्री. के. क्षीरसागर
- ११) साहित्याची भाषा - भालचंद्र नेमाडे
- १२) सौंदर्यशास्त्र व समीक्षा - रा. भा. पाटणकर
- १३) साहित्याचे तत्त्वज्ञान - वि. ना. ढवळे
- १४) प्लेटोचे साहित्यशास्त्र - डॉ. अ. ना. देशपांडे
- १५) साहित्यसमीक्षा : स्वरूप आणि विकास - ना. रा. गोडबोले,
गं. ना. जोगळेकर
- १६) रसास्वाद - माधव आचवल
- १७) जास्वंद - माधव आचवल
- १८) नवसमीक्षा- काही विचारप्रवाह - संपा.- गो. म. कुलकर्णी
- १९) आदिबंधात्मक समीक्षा - म. सु. पाटील
- २०) मानसशास्त्रीय समीक्षा - डॉ. अ. बा. कुलकर्णी
- २१) वाङ्मयीन वाद - दि. के. बेडेकर
- २२) त्रिदल - संपा.- र. बा. मंचरकर
- २३) मराठी शैलीविचार - रमेश धोंगडे आणि
अशोक केळकर

एम.ए. भाग - २ / ५

- २४) साहित्याची निर्मिती प्रक्रिया - आनंद यादव
२५) क्रोचेची सौंदर्यमीमांसा - रा. भा. पाटणकर
२६) पाश्चात्य साहित्यशास्त्र - डॉ. सु. व्यं. धायगुडे
२७) मराठी समीक्षेची वाटचाल - गो. म. कुलकर्णी
२८) सौंदर्य आणि साहित्य - बा. सी. मर्ढेकर
२९) साहित्य : निर्मिती आणि समीक्षा - वा. ल. कुलकर्णी
३०) वाङ्मयीन टीका - रा. श. वालिंबे
३१) रूपवेध - नरहर कुरुंदकर
३२) सौंदर्याचे व्याकरण - सुरेंद्र बारलिंगे
३३) मर्ढेकरांची सौंदर्यमीमांसा - प्रभाकर पाध्ये
३४) सौंदर्यानुभव - प्रभाकर पाध्ये
३५) साहित्यसृष्टी आणि सौंदर्य - शरदचंद्र मुक्तीबोध
३६) नववाङ्मयीन प्रवृत्ती आणि प्रमेये - रा. ग. जाधव
३७) साहित्य : अध्यापन आणि प्रकार - संपा.- श्री. पु. भागवत,
सुधीर रसाळ
३८) छांदसी - पु. शि. रेगे
३९) खडक आणि पाणी - गंगाधर गाडगीळ
४०) वाङ्मयीन वाद- संकल्पना आणि स्वरूप सीताराम रायकर व इतर
४१) वाङ्मयीन महत्ता - सरोजिनी वैद्य व इतर
४२) वाङ्मयीन वाद- संकल्पना आणि स्वरूप मेहता पब्लिशिंग हाऊस,
गो. म. कुलकर्णी गौरवग्रंथ
४३) 20th Century Literary Criticism, David Lodge (Ed),
Longman, London, 3rd Impression, १९७६ या ग्रंथातील
The Language of Paradox, Marxism & literature,
Techniques, Realism & the contemporary novel, classism,
Romantism (ही प्रकरणे पाहावीत.)
44) Theries of Literature in the 20th Century, Douwe follhm

एम.ए. भाग - २ / ६

- & elrudlbsch, C. Hurst & co. London, 3rd Impression, १९८६, Paperback.
- 45) Modern Literary theory - Annjefferson & devide reobey (ed.), Bast Feed Academic & Educational Ltd., London, १९८२.
- ४६) साहित्य : शोध आणि आस्वाद - डॉ. नागनाथ हेगे
- ४७) Literary Criticism : A short story- William K. Wimsat & Cleanth Books या ग्रंथातून रिचर्ड्सची पदसंदर्भता (Contextuality), ऍपसनची अनेकार्थता (Polysemy) ही प्रकरणे पाहावीत.
- 48) A History of Modern Criticism Rene Welek
- 49) Practical Criticism I. A. Richards
- 50) Anatomy of Criticism Northrop frye
- 51) An Essay on Criticism I & XXIII Grapham Hough
- 52) Judgement in Literature W. Basil Wersford
- 53) Psychology & Art Today W. H. Andon
- 54) Criticism & Critical Theory de. i. Hawthron
- 55) Theories of Literature in Done Fokheme
20th Century & elrud lbsch
- 56) The Literary Critics G. Watson
- 57) Essay in Criticism & Research Tillotoson G.
- 58) 20th Century- Literary Criticism David Lodge (Ed)
- 59) Business of Criticism Gardner Helen
- 60) The Princaples of Literary Rene
Criticism Wellec Austen
- 61) Five Approaches to Literary
Criticism Willber Scott
- 62) Critical Approaches to Literature David Daiches

अभ्यासपत्रिका क्र.६ :

विशेष लेखकाचा अभ्यास (प्राचीन व अर्वाचीन)

उद्देश

१. एकाच लेखकाच्या समग्र कर्तृत्वाचे वाङ्मयीन संदर्भात आकलन करणे.
२. लेखकाचा काल व त्याच्या वाङ्मयीन कृतीची निर्मिती व त्याचा लेखनविकास यांतील संगतीचा शोध घेणे.
३. लेखकाच्या कर्तृत्वाच्या आधारे त्याच्या वाङ्मयीन व्यक्तिमत्त्वाचा परिचय करून घेणे.
४. लेखकाच्या वाङ्मयीन कर्तृत्वाचे साकल्याने मूल्यमापन करण्याची क्षमता निर्माण करणे.

अभ्यासक्रम

१. एकाच लेखकाचे साकल्याने वाङ्मयीन संदर्भात आकलन : लेखकाची जडणघडण, वाङ्मयीन व अन्य संस्कार यांच्या निर्मितप्रेरणांचा शोध घेत विशिष्ट वाङ्मयप्रकारातील साहित्यकृतीसंदर्भात लेखकाचा सामान्यपणे अभ्यास.
२. लेखकाचा काल व कृती यांतील संबंध-शोध आणि त्याद्वारे लेखनातील कालतत्त्व व चिरंतनत्व यांचा मागोवा.
३. लेखकांच्या कृतीचा निर्मितिक्रम लक्षात घेऊन लेखनप्रगती आलेख तयार करणे, त्याने हाताळलेले विविध वाङ्मयप्रकार लक्षात घेऊन त्या-त्या वाङ्मयप्रकारातील लेखकाच्या श्रेयाचा विचार करणे.
४. लेखनकृतीत लेखकाच्या जीवननिष्ठांचा ठसा कितपत आहे आणि त्यामुळे त्याचे कोणते परिणाम लेखनकृतीत दिसतात, हे लक्षात घेऊन कोणते लेखनविशेष निर्माण झाले याचा शोध.
५. संबंधित साहित्यप्रकारात लेखकाचे ध्येय काय आणि मराठी साहित्यात त्याने कोणती भर घातली याची चिकित्सा.
६. निरनिराळ्या वाङ्मयकृतींतून लेखकाच्या श्रेयाचे तौलनिक चित्र स्पष्ट करणे.

एम.ए. भाग - २ / ८

(या अभ्यासक्रमात लेखकाच्या कृतीचा स्वतंत्र कलाकृती म्हणून अभ्यास अभिप्रेत नाही. तशा स्वरूपाचे प्रश्न परीक्षेत नसतील.)
जून २००३ पासून पुढील दोन वर्षांसाठी अभ्यासावयाचे प्राचीन/अर्वाचीन लेखक

आधुनिक : रणजित रामचंद्र देसाई

प्रथम सत्र : रणजित देसाई यांचे कथासंग्रह व कादंबऱ्या

द्वितीय सत्र : रणजित देसाई यांचे नाटक व ललित लेख

प्राचीन : ज्ञानेश्वर

प्रथम सत्र : ज्ञानेश्वरी व ज्ञानेश्वरांचे अभंग

द्वितीय सत्र : अमृतानुभव व चांगदेव पासष्टी

संदर्भग्रंथ

प्राचीन : ज्ञानेश्वर

१. ज्ञानेश्वरदर्शन—खंड १ व २	संपा.— श्री. मिरीकर
२. ज्ञानेश्वर नवदर्शन	महाराष्ट्र शासन प्रकाशित ग्रंथ
३. ज्ञानेश्वरीतील विदग्ध रसवृत्ती	शं. दा. पेंडसे
४. ज्ञानदेव आणि ज्ञानदेवी	डॉ. रा. चिं. ढेरे
५. ज्ञानदेव वाङ्मयदर्शन	म. प. पेठे
६. ज्ञानेश्वरीचे स्वरूप, तत्वज्ञान आणि काव्य	म. वा. धोंड
७. ज्ञानेश्वरीचे काव्यसौंदर्य कुलकर्णी	डॉ. व. दि.
८. अमृतानुभवाचे अर्वाचीनीकरण	गो. वि. करंदीकर
९. अमृताचे कल्लोळ	डॉ. वा. पु. गिंडे
१०. ज्ञानेश्वरी विशेषांक	म. सा. पत्रिका, १९७४
११. ज्ञानेश्वरी विशेषांक	नवभारत, दिवाळी

	१९९०
१२. ज्ञानेश्वरी विशेषांक	अनुष्टुभ, दिवाळी १९९०
१३. ज्ञानेश्वरी विशेषांक	कवितारती, दिवाळी १९९०
१४. ज्ञानदेवांची भजने	विनोबा भावे
१५. ज्ञानेश्वरी दशरूप दर्शन	संपा.- हे. वि. इनामदार
१६. ज्ञानेश्वरीतील साहित्यविचार	डॉ. अनिल सहस्रबुद्धे
१७. ज्ञानेश्वरी सप्तशताब्दी ग्रंथ	संपा.- डॉ. अशोक एरंडे
१८. ज्ञानियाची रसगंगा	डॉ. लीला गोविलकर
१९. ज्ञानेश्वरीचा १२ वा अध्याय	डॉ. शरद व्यवहारे
२०. ज्ञानदेवी रूपबंध विचार	डॉ. ग. ना. मोरजे
२१. ज्ञानोबा-तुकाराम	डॉ. ग. ना. मोरजे
२२. श्री ज्ञानदेव चरित्रात्मक निबंध	मा. दा. आळतेकर
२३. ज्ञानदेव चीरत्रग्रंथ व तत्त्वज्ञान	शं. वा. दांडेकर
२४. श्री ज्ञानेश्वर महाराज चरित्र आणि ग्रंथविवेचन	ल. रा. पांगारकर
२५. ज्ञानेश्वर : काव्य आणि विचार	डॉ. व. दि. कुलकर्णी
२६. ज्ञानेश्वरीचे शब्दभांडार	रा. ना. वेलिंगकर
२७. ज्ञानेश्वरांचा अलौकिकतावाद	श्यामला मुजुमदार
२८. ज्ञानेश्वरांचे गीतकाव्य	सुहास दवे
२९. अमृतानुभव	संपा.- वा. दा. गोखले
३०. अमृतानुभवातील प्रतिभासृष्टी	सई देशपांडे
३१. श्री ज्ञानेश्वर : तत्त्वज्ञ, संत आणि कवी	डॉ. वि. द. कुलकर्णी
३२. संतवाङ्मयाची सामाजिक फलश्रुती	प्रा. गं. बा. सरदार
३३. वारकरी संप्रदाय : उदय व विकास	भा. पं. बहिरट
३४. ज्ञानेश्वरी चिंतन	डॉ. उषा देशमुख
३५. मराठी संतांच्या विराण्या	डॉ. प्र. न. जोशी

एम.ए. भाग - २ / १०

३६. पाच भक्तिसंप्रदाय र. रा. गोसावी
३७. ज्ञानेश्वरी : काव्य, स्वरूप आणि समीक्षा डॉ. व. दि. कुलकर्णी
३८. अनुभवामृत टीका रा. ना. सराफ
३९. ज्ञानदेव चिंतन (सं.) डॉ. वसंत जोशी
४०. त्रयोदशी डॉ. सदानंद मोरे

अर्वाचीन : रणजित देसाई

१. रणजित देसाई : जीवन आणि साहित्य प्रा. डॉ. जी. पी. माळी
२. मराठी साहित्य आणि संस्कृती आनंद यादव
३. विशाखा, एप्रिल १९८८
४. पाचवे मराठी ग्रामीण साहित्य संमेलन, १९८५, अध्यक्षीय भाषण
५. म. सा. पत्रिका, जून १९७१
६. महाराष्ट्र टाइम्स, २९ जुलै १९९०
७. आलोचना, मार्च १९७३
८. ग्रंथवेध शंकर सारडा
९. प्रदक्षिणा (प. आ.) म. ना. अदवंत
१०. मराठी प्रादेशिक कादंबरी तंत्र आणि स्वरूप मदन कुलकर्णी
११. धार आणि काठ नरहर कुरुंदकर
१२. मराठी ग्रामीण कथा अंबादास माडगूळकर/
खांडेकर
१३. मराठी साहित्य, समाज आणि संस्कृती डॉ. आनंद यादव
१४. ग्रामीण साहित्य : स्वरूप आणि शोध डॉ. नागनाथ कोतापळे
१५. ग्रामीण साहित्य : स्वरूप आणि दिशा वासुदेव मुलाटे
१६. कादंबरी आणि मराठी कादंबरी उषा हस्तक

१७. इतिहास आणि कल्पित सेतू माधवराव पगडी

अभ्यासपत्रिका क्र. ७ :

विशिष्ट वाङ्मयीन कालखंडाचा अभ्यास

प्रथम सत्र :

कालखंडाचा अभ्यास म्हणजे काय, ते स्पष्ट करून त्या-त्या कालखंडातील प्रेरणा, प्रवृत्ती आणि प्रवाह यांच्यामधून एक वाङ्मयीन कालखंड कसा सिद्ध होतो; ते स्पष्ट करण्याची अपेक्षा आहे. तसेच, कालखंडाची म्हणून काही स्वतंत्र वाङ्मयीन शैली असल्यास तिचाही वेगळा विचार अपेक्षित आहे.

द्वितीय सत्र :

या सत्रात ४ ते ६ पुस्तकांचा अभ्यास कालखंडांच्या पार्श्वभूमीवर अपेक्षित आहे. यादवकाल, बहामनीकाल, शिवकाल, पेशवेकाल आणि अव्वल इंग्रजी काल यांपैकी एका कालखंडाचा चक्राकार पद्धतीने अभ्यास करावयाचा आहे.

जून २००३ पासून बहामनी कालखंडाचा अभ्यास अपेक्षित आहे. त्यासाठी पुढील पुस्तके नेमलेली आहेत.

१. रुक्मिणी स्वयंवर संत एकनाथ
२. विराट पर्व मुक्तेश्वर
३. योगसंग्राम शेख महंमद, वरदा प्रकाशन, पुणे.
४. महिकावतीची बखर संपा.- वि. का. राजवाडे, वरदा प्रकाशन, पुणे.

संदर्भग्रंथ

१. मुस्लिम मराठी कवींची कविता रा. चिं. ढेरे
२. पाच संत कवी शं. गो. तुळपुळे
३. संत एकनाथओ न. र. फाटक
४. प्राचीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास ह. श्री. शेणोलीकर
५. प्राचीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास ल. रा. नासिराबादकर
६. प्राचीन मराठी वाङ्मयाचा इतिहास

- (२ व ३)
७. मराठी वाङ्मयाचा इतिहास अ. ना. देशपांडे
म. सा. परिषद
८. मराठी बखर वाङ्मय डॉ. हेरवाडकर
बापूजी सकपाळ
९. मराठी बखर वाङ्मय डॉ. उषा देशमुख,
स्नेहवर्धन प्रकाशन,
पुणे, १९९४
१०. वाङ्मयाच्या कालखंडाचा अभ्यास प्रा. गो. म. कुलकर्णी,
(भाषा व साहित्य
संशोधन या ग्रंथात)
संपा.- वसंत जोशी,
म. सा. प., १९८१
११. विशिष्ट कालखंडाचा अभ्यास रा. श्री. जोग (भाषा व
साहित्य संशोधन या
ग्रंथात) संपा.-वसंत
जोशी, म. सा. प., १९८१
१२. वाङ्मय इतिहासलेखन काही विचार (लेख) संपा.- द.पुंडे,
प्रतिमा प्रकाशन, पुणे,
१९९४
१३. वाङ्मय इतिहासाची संकल्पना द. ग. गोडसे,
पॉप्युलर प्रकाशन, मुंबई,
१९६३
१४. पोत गो. म. कुलकर्णी,
पॉप्युलर प्रकाशन,
मुंबई, १९६८
१५. खंडन मंडन वि. ल. भावे,
पॉप्युलर प्रकाशन,
१६. महाराष्ट्र सारस्वत

एम.ए. भाग - २ / १३

- मुंबई, १९६३
१७. प्राचीन मराठी गद्य-प्रेरणा व परंपरा श्री. र. कुलकर्णी,
सिंधू पब्लिकेशन,
मुंबई, १९७०
१८. प्राचीन मराठीतील चरित्रलेखन डॉ. वसंत बोरगावकर,
कॉन्टिनेन्टल प्रकाशन
१९. वारकरी संप्रदायाचा इतिहास शं. वा. दांडेकर
२०. महाराष्ट्रीयांचे काव्यपरीक्षण श्री. व्यं. केतकर
२१. महाराष्ट्रीय संतमंडळींचे ऐतिहासिक कार्य बा. रं. सुकथनकर
२२. संतवाङ्मयाची सामाजिक कळसूत्री गं. बा. सरदार
२३. वारकरी संप्रदाय : उदय व विकास बहिरट व भालेराव
२४. मराठी साहित्याचे आदिबंध डॉ. उषा देशमुख
२५. धर्मसंप्रदाय व मराठी मध्ययुगीन वाङ्मय र. बा. मंचरकर
२६. पाच भक्तिसंप्रदाय र. रा. गोसावी

अभ्यासपत्रिका क्र. ८ : ऐच्छिक : सौंदर्यशास्त्र

१. सौंदर्यशास्त्राच्या स्वरूपाचे ज्ञान करून घेणे
२. सौंदर्यविषयक प्रमुख सिद्धान्ताचा परिचय करून घेणे व त्यासंबंधी चिकित्सा करण्याची क्षमता वाढविणे.
३. सौंदर्य आणि कलानुभव यांचे संबंध स्पष्ट होण्यास उपयुक्त माहिती घेणे आणि त्यासंबंधी चिकित्सा करण्याची क्षमता वाढविणे.
४. सौंदर्यशास्त्रातील अनुशासकांचे ज्ञान होण्यास मदत होईल, अशी माहिती घेणे आणि त्यासंबंधी चिकित्सा करण्याची क्षमता वाढविणे.
५. सौंदर्यसिद्धान्त आणि सौंदर्यशास्त्रातील अनुशासन यांच्या आधारे समीक्षा विचारांचे स्वरूप निश्चित करता येईल याबाबत शक्यतेचा निर्णय घेण्यास उपयुक्त माहिती घेणे आणि त्यासंबंधी चिकित्सा करण्याची क्षमता वाढविणे.

प्रथम सत्र :

१. सौंदर्यशास्त्राचे स्वरूप:
  - (अ) सौंदर्यशास्त्र व विज्ञान, मनोविज्ञान आणि तत्त्वज्ञान संबंध
  - (आ) सौंदर्यशास्त्र आणि समीक्षासंकल्पना
  - (इ) निसर्गातील सौंदर्य व निसर्गाबाहेरील सौंदर्य
  - (ई) सौंदर्यशास्त्र आणि नवे शोध
२. सौंदर्यवाचक विधानांचे स्वरूप:
  - (अ) सौंदर्यविधान आणि तार्किकता
  - (आ) सौंदर्यविधान : सार्वत्रिक की व्यक्तिनिष्ठ?
  - (इ) सौंदर्यविधान आणि अनन्यसाधारणत्व
  - (ई) सौंदर्यविधान आणि नीतिविधान
  - (उ) सौंदर्यविधान आणि मूल्यविधान

- (ऊ) सौंदर्यविधान आणि द्विध्रुवात्मकता
३. सौंदर्यसिद्धान्तः
- (अ) आविष्कारवाद
(आ) क्रीडासिद्धान्त
(इ) सुखवादाचा सिद्धान्त (Hedonism)
(ई) भावनानिष्ठतेचा सिद्धान्त
(उ) सह-अनुभूतीचा सिद्धान्त (Theory of empathy)
(ऊ) लयसिद्धान्त
४. सौंदर्यानुभव :
- (अ) सौंदर्यानुभव आणि व्यावहारिक अनुभव
(आ) सौंदर्यानुभव आणि तात्त्विक अनुभव
(इ) सौंदर्यानुभवाची विविधता व स्वायत्तता
(ई) सौंदर्यानुभवातील तटस्थता (Psychiatic Distance)
(उ) सौंदर्यानुभवाची भावना
(ऊ) सौंदर्यानुभवातील ज्ञानशक्तीचे मक्तमेलन(Free Play of cognitive Facilities)
(ए) सौंदर्यानुभवातील वैश्विकता

द्वितीय सत्र :

१. सौंदर्यभावना : दृष्टिकोनः
- (अ) मानवी भावनांतील एक भावना : सौंदर्यभावना
(आ) सौंदर्यभावनेचे स्वरूप
(इ) सौंदर्यभावनेचे कार्य
२. कला आणि रूप :
- (अ) रूप (Form) म्हणजे काय?
(आ) अॅरिस्टॉटलची रूपविषयक कल्पना
(इ) कलाकृतीची सेंद्रिय एकात्मता
(ई) कलाकृतीचे अर्थपूर्ण रूप (Significant Form)

- (उ) रूप: साहित्याचे व इतर कलांबाबतचे
३. कलेचे परिणाम :
- (अ) भावनांचे विरेचन अथवा विशुद्धीकरण (Catharsis)
- (आ) भावनात्मक समाधानता
- (इ) परिणामकरक स्देशन (Effective Communication)
४. सौंदर्यशास्त्र आणि समीक्षा :
- (अ) सौंदर्यशास्त्र आणि साहित्यविचार
- (आ) सौंदर्यशास्त्र आणि समीक्षाविचार
- (इ) सौंदर्यशास्त्राभ्यास आणि समीक्षाक्षमता

संदर्भसाहित्य

१. सौंदर्यमीमांसा	रा. भा. पाटणकर
२. कांटची सौंदर्यमीमांसा	रा. भा. पाटणकर
३. क्रोचेचे सौंदर्यशास्त्र	रा. भा. पाटणकर
४. अरिस्टॉटलचे काव्यशास्त्र	गो. वि. करंदीकर
५. सौंदर्यविचार	मुंबई मराठी साहित्य संघ
६. सौंदर्यानुभव	प्रभाकर पाध्ये
७. सौंदर्य आणि साहित्य	बा. सी. मर्ढेकर
८. मर्ढेकरांचे सौंदर्यशास्त्र : पुनर्विचार	संपा.- कमलाकर दीक्षीत
९. सृष्टी, सौंदर्य व साहित्यमूल्य	शरच्चंद्र मुक्तिबोध
१०. मर्ढेकरांचे सौंदर्यशास्त्र : पुनःस्थापना	डॉ. द. भि. कुलकर्णी, अमेय प्रकाशन, नागपूर
११. Principles of Art	R. D. Collingwood
१२. The Theory of Beauty	E. F. Carrit
१३. Aesthetics	Harold Osborne
१४. History of Aesthetics	Befond BosenQuet
१५. The Traditional Theory of Literature	Ray Livigston

अभ्यासपत्रिका क्र. ८ :

ऐच्छिक : लोकसाहित्याची मूलतत्त्वे आणि मराठी लोकसाहित्य

उद्देश

१. लोकसाहित्याचे स्वरूप समजून घेणे, लोकसाहित्याची व्यापकता व सर्वसमावेशकता लक्षात आणून देणे, लोकसाहित्यातील विविध प्रकार व त्या साहित्यातील सामाजिक-धार्मिक (साहित्यबाह्य) जाणिवा स्पष्ट करणे.

प्रथम सत्र :

१. **लोकसाहित्याची संकल्पना**
लोकसाहित्याची व्याख्या, उत्पत्तीविषयक विविध उपपत्ती आणि त्या आधारे लोकसाहित्याच्या स्वरूपाचा परिचय, 'लोक' व 'साहित्य' या पदाचे स्पष्टीकरण, लोकसाहित्याचे प्रयोजन.
लोकसाहित्याचे सामाजिक, राष्ट्रीय व सांस्कृतिक जीवनाशी असलेले अनुबंध.
इतिहास, पुरातत्त्व, मानववंशशास्त्र, भाषाशास्त्र, मानसशास्त्र, धर्मशास्त्र, दैवतकथाशास्त्र (Mythology) इ. शास्त्रांशी लोकसाहित्याचे असलेले अनुबंध.
लोकजीवनप्रवाह आणि लोकसाहित्य अनुबंध, लोकसाहित्यातील परिवर्तन, पर्याय आणि चिरंतनत्व, लोकसाहित्याचे सादरीकरण, लोकसाहित्याची आस्वादकता.
२. **लोकसाहित्याचा अभ्यास**
लोकसाहित्याचे जागतिक अभ्यासक्षेत्र, लोकसाहित्याच्या अभ्यासाचे विविध संप्रदाय व लोकसाहित्याच्या अभ्यासाची वाटचाल व महत्त्व.
लोकसाहित्याच्या अभ्यासाची भारतीय परंपरा, प्राचीन परंपरा, आधुनिक काळातील प्रयत्न, लोकसाहित्याच्या अध्ययनाची आवश्यकता-

शास्त्रे, कला आणि साहित्य यांच्या अभ्यास संदर्भाने.

३. लोकसाहित्याच्या अभ्यासाची अंगे

लोकजीवनाची अंगे आणि लोकसाहित्य संबंध, निसर्ग, तत्त्वज्ञान, मानवी जीवन, शास्त्रे, समाज, संस्कृती, धर्म, व्यवहार इ. अंगांच्या संदर्भाने.

लोकसाहित्य व ग्रांथिक साहित्य संबंध

१. लोकसाहित्य आणि महाकाव्य
२. लोकसाहित्य आणि संतसाहित्य
३. लोकसाहित्य व अर्वाचीन साहित्य

लोकतत्त्व किंवा लोकबंध आणि लोकसाहित्याचे सादरीकरण, लोकसमजुती, रुढी-परंपरा, विधी-विधाने, मंत्र-तंत्र, लोकभ्रम, लोककला, सामाजिक व भाषिक संकेत, दैवकथा, लोककथा, गीते, वाक्प्रचार, म्हणी, कोडी, उखाणे, प्रादेशिक विशेष, सामाजिक विशेष, सांस्कृतिक विशेष, आवर्तक कल्पनाबंध

लोकसाहित्य संकलन : पद्धती व अडचणी

लोकसाहित्याच्या अभ्यासातील अडचणी आणि लोकसाहित्याच्या अभ्यासकाने पाळावयाची पथ्ये

द्वितीय सत्र :

१. मराठीतील लोकसाहित्याचे स्वरूप : आशय, भाषा, रचना, प्रदेश, प्रकार व कलात्मक सौंदर्य

(अ) मराठी लोकगीते : प्रेरणा व स्वरूप

१. स्त्रीगीते २. पुरुषगीते ३. सणोत्सवाची गाणी ४. विधिगीते (जत्रा-यात्रा प्रसंगी) ५. भलरीगीते ६. श्रमगीते ७. संस्कारगीते (लग्न, पाचवी, बारसे इ.) ८. बडबडगीते ९. साखळीगीते, कथागीते, लोकगीते व लौकिकगीते यांतील भेद.

लोकगीते व आधुनिक गेय कविता (भावगीते, पदे व इतर कविता, नाट्यगीते, सिनेगीते) अनुबंध, लोकगीते व संतकवीची कविता (अभंग,

ओवी, पदे गौळणी, आरत्या, भारुडे इ.) अनुबंध

(आ) लोककथा : प्रेरणा, स्वरूप व उत्पत्तीसंबंधी विचार,
लोककथाप्रकार

१. दैवतकथा - उत्पत्तीकथा, व्रतकथा इ.
२. अद्भुत कथा, परीकथा (Fairy Tales)
३. दंतकथा (Legends) - स्थानिक दंतकथा, भटकी दंतकथा
४. प्राणी कथा, बोधकथा (Animal Tales, Fables)
५. हास्यकथा (Marry Tales)
६. मालाकथा (Cummonulative Tales)

कथाविशेष व कल्पनाबंध विचार

(इ) लोकसाहित्याचे विविध कलाविष्कार

१. लोकनाट्य : स्वरूप, परंपरा (तमाशा, नृत्य, वाघे, लावणी, गणगौळण, पोवाडा, वग, कलगीतुरा इ.)
२. कीर्तन परंपरा : स्वरूप, प्रकार
३. लळीत- परंपरा व स्वरूप
४. गोंधळ व जागरण- परंपरा व स्वरूप
५. महाराष्ट्र लोकसंस्कृती उपासकाचे आविष्कार- वासुदेव, पिंगळा, चित्रकथा, भुत्ये, गोंधळी, वाघे, मरीआई, नंदीबैलवाले, माकडवाले, दरवेशी कोल्हाटी, मांग, गारुडी इ.)
२. (अ) मराठी लोकसाहित्याचे कलात्मक सौंदर्य- (जाणवा, सादरीकरण आणि आस्वाद्यता)

(आ) लोककला आविष्कारांचा अभिजात आणि आधुनिक कला व साहित्याशी अनुबंध, साहित्यसमीक्षेची लोकसाहित्य शास्त्रीय (लोकतत्त्वीय किंवा लोकबंधात्मक) दृष्टी

(इ) विविध लोकांच्या समीक्षेचा लोकसाहित्य संदर्भाने विचार

३. मराठी लोकसाहित्य अभ्यासाची परंपरा-

(अ) लोकसाहित्याच्या अभ्यासकांचा परिचय :

साने गुरुजी, सरोजिनी बाबर, दुर्गा भागवत, रा. चिं. ढेरे., प्रभाकर मांडे, गं. ना. मोरजे आदी अभ्यासकांचा परिचय (लोकसाहित्य

विषयक कार्याचा)

(आ) लोकसाहित्याच्या अभ्यासात साहाय्य करणाऱ्या संस्थांचा परिचय

१. महाराष्ट्र राज्य लोकसाहित्य समिती, पुणे
२. लोकसाहित्य संशोधन मंडळ, औरंगाबाद.

संदर्भग्रंथ

१. Standard Dictionary of Folklore Mythology & Legend, Ed. Maria Leanch, U. S. A.
२. The Scieince of Folklore Alexander & Krappe
३. Introducing Folklore Kenneth & Mary Clarke
४. लोकसाहित्याची रूपरेखा दुर्गा भागवत
५. लोकसाहित्याचे अंतःप्रवाह डॉ. प्रभाकर मांडे
६. लोकसाहित्याचे स्वरूप डॉ. प्रभाकर मांडे
७. लोकसाहित्याचे लेणे डॉ. मालती देशपांडे
८. अपौरुषेय वाङ्मय डॉ. कमलाबाई देशपांडे
९. साहित्याचे मूळ धन द. बा. कालेकर व वा. कृ. चोरघडे
१०. मराठीतील स्त्रीधन डॉ. सरोजिनी बाबर
११. मराठी लोकगीत डॉ. सरोजिनी बाबर
१२. मराठी लोककथा डॉ. सरोजिनी बाबर
१३. महाराष्ट्र राज्य लोकसाहित्यमाला – संपादन- डॉ. सरोजिनी पुष्प ११ बाबर
१४. मराठी तमाशा नामदेव व्हटकर
१५. मराठी लोकसंस्कृतीचे उपासक डॉ. रा. चिं. ठेरे

१६. लोकसाहित्याचे स्वतंत्र अभ्यासक्षेत्र	डॉ. गं. ना. मोरजे
१७. लोकसाहित्य कलाविचार	डॉ. गं. ना. मोरजे
१८. लोकसाहित्यविचार	डॉ. अनिल सहस्रबुद्धे
१९. नाचू कीर्तनाचे रंगी	डॉ. यशवंत पाठक
२०. भारतीय मिथ्यांचा मागोवा	विश्वनाथ खैरे
२१. लोकबंध	डॉ. अनिल सहस्रबुद्धे
२२. आदिवासी कलाविश्व	गोविंद गारे
२३. लोकनाट्याची परंपरा	वि. कृ. जोशी
२४. लोकसंचित	डॉ. तारा भवाळकर
२५. लोकसाहित्य : उद्गम व विकास	डॉ. शरद व्यवहारे
२६. गोष्टी	डॉ. धोंडिराम वाडकर
२७. लोकसाहित्य : शोध व समीक्षा	डॉ. रा. चिं. ढेरे
२८. संतसाहित्य आणि लोकसाहित्य	डॉ. रा. चिं. ढेरे
२९. लोकधाटी	द. ग. गोडसे
३०. मराठी लोककथा : स्वरूप मीमांसा	सौ. वैदेही कोळेकर
३१. लोकसाहित्य संशोधनपद्धती	डॉ. अनिल सहस्रबुद्धे
३२. लोकसाहित्याची मीमांसा	डॉ. विश्वनाथ शिंदे
३३. लोकसाहित्य : रंग आणि रेखा	डॉ. शरद व्यवहारे
३४. मराठी स्त्रीगीते	डॉ. शरद व्यवहारे
३५. भिड्यांची गाणी	डॉ. सुदाम जाधव
३६. लोककथा आणि मीमांसा	डॉ. कुलकर्णी
३७. लोककला	डॉ. धोंडिराम वाडकर
३८. विधिनाट्य	डॉ. धोंडिराम वाडकर
३९. लोकसाहित्य आणि इतिहास	डॉ. गं. ना. मोरजे
४०. लोकसाहित्याचा क्षेत्रीय अभ्यास	डॉ. गं. ना. मोरजे
४१. लोकनाट्य : उद्गम आणि विकास	डॉ. पु. कालभूत
४२. रंगबाजी	रुस्तुम उत्पलखान
४३. लोकवाङ्मय स्वरूप	डॉ. शरद व्यवहारे

एम.ए. भाग - २ / २२

४४. महाराष्ट्र राज्य लोकसाहित्य समिती, पुणेची सर्व प्रकाशने
४५. कूटकथेची कूळकथा डॉ. गं. ना. मोरजे
४६. प्राणी लोककथा डॉ. गं. ना. मोरजे
४७. जिप्सी लोककथा डॉ. गं. ना. मोरजे
४८. लोकवाङ्मयशास्त्र पद्मगंधा प्रकाशन
४९. लोकसाहित्य आणि लोकसंस्कृती डॉ. विद्या व्यवहारे
५०. लोकगीताची सामाजिक पार्श्वभूमी डॉ. विद्या व्यवहारे
५१. लोकपरंपरा आणि लोकधाटी संपा.- डॉ. गिमेकर,
डॉ. वाडकर, डॉ. देवरे
व इतर स्वरूप, प्रकाशन,
औरंगाबाद
५२. लोकरंजनाची पारंपारिक माध्यमे डॉ. शरद व्यवहारे
५३. मराठी लोककथीगीत डॉ. दिनकरराव कुलकर्णी

**अभ्यासपत्रिका क्र. ८ : ऐच्छिक : लेखनविद्या व निबंधलेखन
उद्दिष्टे**

१. जीवनव्यवहारात संवादाचे महत्त्व, गरज, कार्य व स्वरूप
२. संवादविषयक सिद्धान्ताची चिकित्सा, विविध संवादमाध्यमांची ओळख
३. संवादात भाषेचे स्थान, मराठीची भाषिक कौशल्ये
४. सामाजिक, सांस्कृतिक, शासकीय, न्यायालयीन, कार्यालयीन, आर्थिक क्षेत्रांत होणारा मराठीचा वापर, भूमिका, स्थिती, प्रत्यक्ष वापर समजावून घेणे.
५. आधुनिक प्रसारमाध्यमांसाठी लेखन

प्रथम सत्र :

१. जीवनाच्या व्यक्तिगत आणि सामाजिक व्यवहारात गरज, स्वरूप व कार्य कसे चालते?
२. संवादविषयक सिद्धान्त, संवादप्रक्रिया कशी चालते? या प्रक्रियेचे घटक, संवादातील अडथळे
३. अर्थ म्हणजे काय?
४. संवादप्रक्रियेत भाषेचे स्थान, स्वरूप, कौशल्ये
५. मराठीची संवादक्षमता, साहित्यातील सहभाग

द्वितीय सत्र :

१. जीवनाच्या विविध व्यवहार ठेवीतील भाषाव्यवहाराचे स्वरूप व गरज.
२. या ठेवीतील मराठीचे स्थान, वाटचाल व प्रत्यक्ष वापराचा अभ्यास
३. साहित्यिक भाषा आणि प्रसारमाध्यमांची भाषा यांतील सामान्य भेद
४. आधुनिक प्रसारमाध्यमांसाठी लेखन- वर्तमानपत्रे, आकाशवाणी, दूरदर्शन, जाहिरातींतील मराठी, प्रत्यक्ष वापराचा अभ्यास, साहित्यलेखन, संपादनाची कौशल्ये
५. जनसंपर्कासाठी भाषिक कौशल्ये
६. सुसूत्र, तर्कशुद्ध अभिव्यक्तीच्या दृष्टीने निबंधलेखनाचे स्वरूप समजून घेणे.

संदर्भसाहित्य

१ व्यावहारिक मराठी	पुणे विद्यापीठ प्रकाशन
२ व्यावहारिक मराठी	डॉ. काळे, डॉ. पुंडे
३ परिभाषाविषयक शासकीय पुस्तके (शासनव्यवहारात मराठी, पदनामकोश, आकाशवाणी, परिभाषाकोश इ.)	
४ भाषा, मातृभाषा व परिभाषा	डॉ. रा. सो. सराफ
५ Marathi Structural Patten	डॉ. मॅक्सिन बर्नसन, जाई निमकर
६ An Intensive Course in Marathi	डॉ. विजया चिटणीस
७ Learning Marathi	डॉ. कल्याण काळे, डॉ. अंजली सोमण
८ वैखरी	डॉ. अशोक केळकर
९ भाषांतर : शास्त्र की कला?	म. वि. फाटक, कु. रजनी ठकार
१० जनसंपर्क : संकल्पना आणि सिद्धान्त	सुरेश पुरी
११ लोकसंपर्क	राजेंद्र
१२ व्यावहारिक मराठी	ल. रा. नासिराबादकर
१३ दूरदर्शन	आकाशानंद
१४ दूरदर्शनसाठी लेखन	केशव केळकर
१५ व्यावहारिक मराठी भाषा	य. च. म. मुक्त विद्यापीठ प्रकाशन
१६ संवादाची मूलतत्त्वे	य. च. म. मुक्त विद्यापीठ प्रकाशन
१७ संवादशास्त्र	श्रीपाद जोशी, संभव प्रकाशन
१८ साहित्याची भाषा	भालचंद्र नेमाडे

एम.ए. भाग - २ / २५

१९ लोकसंबंधविज्ञान

डॉ. गं. ना. मोरजे, मिरीकर

२० Mass Communication in India

Kewal Kumar

अभ्यासपत्रिका क्र. ८ : ऐच्छिक : मराठीतील वैचारिक साहित्य

१९ व्या शतकाच्या प्रथमार्धात मराठीमध्ये वैचारिक निबंधाला सुरुवात झाली. त्यानंतर तो सामाजिक, शैक्षणिक, सांस्कृतिक अशा अनेक अंगांनी विकसित होत गेला. महाराष्ट्राच्या एकूण सामाजिक जीवनाच्या जडणघडणीत अशा वैचारिक निबंधांचा वाटा फार मोठा आहे. बाळशास्त्री जांभेकर, लोकहितवादी, जोतिबा फुले, न्या. रानडे, गो. ग. आगरकर, विठ्ठल रामजी शिंदे, लोकमान्य टिळक, कृष्णराव भालेकर, आचार्य जावडेकर, विनोबा भावे, मुकुंदराव पाटील, वि. दा. सावरकर, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर, ताराबाई शिंदे, श्री. म. माटे, पु. ग. सहस्रबुध्दे, गं.बा.सरदार, दि. के. बेडेकर आदी असा मराठी वैचारिक निबंधांचा प्रवास अभ्यासणे अपेक्षित आहे. निवडक ८ लेखकांच्या पुस्तकांच्या आधारे (प्रत्येक सत्रात कालानुक्रमे ४ असा) हा अभ्यास होईल.

जून २००३ पासून पुढील ८ पुस्तके नेमलेली आहेत.

प्रथम सत्र :

१ कृष्णराव भालेकर	समग्र वाङ्मय
२ आधुनिक भारत	प्राचार्य जावडेकर
३ राजवाडे लेखसंग्रह	तर्कतीर्थ लक्ष्मणशास्त्री जोशी
४ न्या. रानडे : धर्मपर व्याख्याने	प्राज्ञ पाठशाळा, वाई

द्वितीय सत्र :

१ युगांतर	यशवंतराव चव्हाण
२ बायकांचा जन्म	शांताबाई किल्लोस्कर
३ जनता पत्रातील लेख	अरुण कांबळे
४ एक गाव-एक पाणवठा	डॉ. बाबा आढाव

अभ्यासपत्रिका क्र. ८१ :

ऐच्छिक : साहित्याचा सामाजिक दृष्टीने अभ्यास

- (अ) तात्त्विक विवेचन- साहित्याचा सामाजिक अभ्यास म्हणजे काय? या अभ्यासाचे स्वरूप, व्याप्ती, हेतू पद्धती- सामाजिकता आणि कलामूल्ये यांचा संबंध
- (ब) लेखकनिष्ठ विचार- समाजाचा घटक म्हणून लेखकाच्या व्यक्तिमत्त्वाची घडण (मानसिक)
- (क) साहित्यकृतिनिष्ठ विचार- सामाजिक परिस्थिती आणि कलारूपे यांचा परस्परसंबंध, कलारूपातील स्थित्यंतरे- विविध वाङ्मयप्रकारांची निर्मिती व त्यामागील प्रयोगशीलता, सामाजिकता व शैली-भाषिक वैशिष्ट्ये, तंत्रात्मक प्रयोग, आशय विश्लेषण.
- (ड) वाचकनिष्ठ विचार- वाचक आणि साहित्य यांचा परस्परसंबंध, ऐतिहासिक विचार- सामाजिक, राजकीय परिस्थिती, आर्थिक परिस्थिती, वाक्-अभिरुचिविषयक प्रश्न
- (इ) परिस्थितीनिष्ठ विचार- सामाजिक प्रेरणा आणि वाङ्मयीन प्रेरणा राजकीय, वैचारिक चळवळी आणि साहित्य

द्वितीय सत्र :

सामाजिक दृष्टिकोनातून काही साहित्यकृतींचा अभ्यास

जून २००३ पासून पुढील साहित्यकृती अभ्यासार्थ नेमल्या आहेत.

१. तुकारामदर्शन	डॉ. सदानंद मोरे
२. पिराजी पाटील	धनुर्धारी
३. भूमिकन्या सीता (नाटक)	भा. वि. वरेरकर
४. उदकाचिया आर्ती (कथासंग्रह)	मिलिंद बोकील

संदर्भग्रंथ

१. मराठी साहित्यातील स्पंदने गो. म. कुलकर्णी, सुवर्ण प्रकाशन, पुणे, १९८५
२. साहित्य आणि सामाजिक संदर्भ रा. ग. जाधव कॉन्टिनेंटल प्रकाशन, पुणे, १९७५

एम.ए. भाग - २ / २८

३. साहित्य आणि सामाजिक संदर्भ अंजली सोमण, प्रतिमा प्रकाशन, पुणे, १९८९
४. साहित्य आणि समाज सुनंदा गोसावी, विलास खोले, प्रा. गोखले, एज्युकेशन सोसायटी, नाशिक, १९९१
५. साहित्य : समीक्षा आणि संवाद रवींद्र ठाकूर, दिलीपराज प्रकाशन, पुणे.
६. कथा सृजनाची प्रभाकर अत्रे, सोमय्या पब्लिकेशन, मुंबई, १९७०
७. मराठी सामाजिक नाटक आणि समस्या कल्पना परांजपे
८. नवसमीक्षा (काही विचारप्रवाह) गो. म. कुलकर्णी, मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे, १९८२
९. मराठी साहित्य, समाज व संस्कृती आनंद यादव, मेहता पब्लिशिंग हाऊस, पुणे, १९८५
१०. समाज आणि साहित्य अविनाश सहस्रबुद्धे, लोकवाङ्मय-गृह प्रा. लि., मुंबई, १९८०
११. प्रा. रा. श्री. जोग गौरवग्रंथ (के.) द. ना. गोखले व इतर, व्हीनस प्रकाशन, पुणे, १९६४
१२. साहित्यातील संप्रदाय रा. श. वाळिंबे, कॉन्टिनेंटल प्रकाशन, पुणे (दु. आ.), १९६६
१३. महाराष्ट्रीयंचे काव्यपरीक्षण श्री. व्यं. केतकर, व्हीनस प्रकाशन, पुणे (दु. आ.) १९६४